

Noć mladog
MESECA

LINDA LAFERTI

ROMAN O OTOMANSKOM CARSTVU

Preveo Vladan Stojanović

 izdavaštvo
vulkan

Beograd, 2014.

*Mom prvom uredniku i ljubavi mog života,
Endiju Stounu*

Uvod

Maj 1826.

Veslačeva lampa bacala je seni preko carskog čamca, koji je plovio ka najdubljim delovima Bosfora, na pola puta između Azije i Evrope.

Topli vetar duvao je sa zapada kroz Dardanele, niz moreuz ka carskom gradu Carigradu, u kom je najdraža sestra sultana Mahmuda II spavala. Njen noćasnji ljubavnik plovio je u smrt.

Čamac je bio svetloplav radi odbrane od urokljivih očiju. Imao je više bokove od svih kaika iz sultanove flote, načinjen za prevoz tereta preko Bosfora, moreuza između Evrope i Azije. Večeras je nosio trojicu: veslača, osuđenika na smrt i janičara koji će ga pogubiti.

Zbog janičareve nesvakidašnje visine – bio je div u Otomanskoj vojsci – niko nije morao da mu pomaže u obuzdavanju žrtve. Svi su znali da je Ahmed Kadir delotvoran i pouzdan i da niko ne može da ga nadjača. Veslač će biti jedini svedok tužnog događaja.

I ovako rano, čas pre zore, nekoliko pari očiju ispratilo je čamac koji se otisnuo s dokova na Zlatnom rogu i zaplovio ka najdubljim vodama moreuza s izmrcvarenim zatvorenikom i divovskim vojnikom. Prodavac kestenja pomolio se Alahu i bacio zagoreli kesten najbližoj džukeli. Učinio je to samo da bi osetio ohrabrujuće prisustvo života u crnoj utrobi noći.

Voda je zapljuskivala oplatu čamca dok je zatvorenik molio za milost. Zaudarao je na mokraču i znoj dok je prizivao presvetu Bogorodicu, da ga uteši u poslednjim trenucima.

Janičar je posmatrao istočne crnomorske vode. Ugledao je krvavu crtu, nagoveštaj zore na horizontu. Prokleo je sebe zbog izgubljenog vremena. Nije trebalo da dopusti zatvoreniku da mumla molitve hrišćanskom bogu. Trudio se da obavi posao u mrklom mraku, da bi se neopažen vratio u Zlatni rog.

„Ne mogu ti ukazati nikakvu milost. Osuđen si na smrt po dekretu sultanije Esme. Neizvršenje njene naredbe značilo bi moju smrt.“

Zatvorenik je ispružio vrat pokriven divljačkim ujedima i modricama i pogledao ka stražaru koji se nadneo nad njim. Janičar je opazio niz crvenih pruga na njegovim leđima – tragove okrutnih udaraca bičem.

„U ime Isusa Hrista“, prošaptao je izmrcvareni zarobljenik. „Podari mi brzu smrt nakon što saslušáš moju ispovest. Priča se da daviš svoje žrtve umesto da ih pustiš da polako crkavaju u prljavom džaku na morskom dnu.“

Janičar je bacio pogled na prebledelog veslača, njegovog omiljenog saradnika. Cenio ga je zato što je iskreno mrzeo ovo što rade.

„Ispovedam islamsku veru“, glasno će janičar. Dašak vetra poneo je njegove reči moreuzom. „Kako mogu da te razrešim hrišćanskih grehova kad se molim Bogu našeg proroka Muhameda?“

Osuđenik se trgao i zakrkljao. Janičar ga je uhvatio za rame dok se naprezao da povрати nesvareno povrće, čija je naborana ljubičasta koža još prijanjala za sočno meso.

„Nisam je zadovoljio“, prostenjao je čovek kroz povraćku. „Siguran sam da sam zbog toga prebijen. Umreću kao devak, kao što i dolikuje svešteniku svete pravoslavne crkve.“

Janičar je osećao težinu zarobljenikove glave na rukama. Pridržavao ga je kao umorno dete dok je poslednji put povraćao u slanu vodu. Osuđenik je doveden iz unutrašnjosti kopna. Ovo je bio njegov prvi i poslednji susret sa zastrašujućim morem.

„Koje je bilo tvoje hrišćansko ime?“, prošaptao je zarobljenik. Lice mu je bilo na nekoliko centimetara od vode. „Reci mi svoje ime pre no što me baciš u grob.“

„Rodio sam se kao Ivan Stamenić“, prošaptao je janičar tik pored zatvorenikovog uva. „Oprostiću ti, ali samo ako ti meni oprostiš ono što ću ti učiniti. Sasvim sam siguran da mi Alah nikad neće oprostiti i da tvoja Presveta Bogorodica pljuje po mojoj duši.“

Noć mladog meseca

Janičar je zatim zario prste u slanu vodu i načinio znak krsta na osuđenikovom čelu. Pogledao je mladića u oči, a onda ga je stisnuo za gušu ogromnim šakama. Vrat je pukao kao suva grančica.

Stameniće je ćutke odvuкао beživotno telo do sredine ćamca i gurnuo ga u džak pun kamenja. Svezao je i gurnuo džak preko ograde ćamca. Voda boje ćaja razdvojila se kad je teško breme bućnulo u nju. Rana na vodenoj površini brzo je zacelila. Džak je nestao u dubini. Stražar je smesta dao znak veslaću da se vrati na obalu.

Sićušni evnuh ih je ćekao na carskim dokovima na Zlatnom rogu. Uvek se držao daleko od ćamca, kao da se boji da će mu njegova blizina doneti zlu sreću. Stameniće mu nikad nije video lice. Prepoznavao ga je po grimiznoj tunici, belom turbanu i neprirodno bleđoj koži.

„Kakve vesti da odnesem sultaniji?“, progovorio je evnuh.

Janičar je tiho opsovao. Pljuskanje talasa po stubovima doka prigušilo je njegov glas.

„Reci joj da je ovaj bio drugaćiji. Da je umro bez reći.“

PRVI DEO

UTOPLJENICI

Prvo poglavlje

Bazar starog Carigrada orio se od uzbuđenih glasova koji su larmali na desetak jezika i divljeg laveža gradskih pasa. Severnoafrikanci mrkog tena cenkali su se s mornarima s Dalekog istoka, koji su psovali i s gađenjem pljuvali po azurnim pločicama tržnice. Jermeni su glasno hvalili svoje tepihe i nudili slatki čaj od jabuke plavokosim Englezima, čija se severnjačka koža rumenela pod nemilosrdnim suncem Orijenta. Portugalski i italijanski trgovci su urlali, kao da će njihovi jezici tako biti razumljiviji azijskim ušima. Žuti i zeleni afrički papagaji, lancima vezani za postolja, podražavali su njihove glasove.

Ulicu je čistio Jevrejin čija je porodica izbegla iz Španije pred brutalnim progonima, a u relativnu sigurnost turskog sultana. Naslonio se na metlu i s krezubim osmehom posmatrao sve one koji su imali dovoljno sreće da žive i dišu u najkosmopolitskijem gradu na svetu.

Kasnog proleća 1826. godine, gundajući, grčko stanovništvo se pomirilo sa sultanovom janičarskom vojskom. Prošle su četiri godine otkad je poslednja buna surovo skršena, a pravoslavni patrijarh odvučen iz crkve s omčom oko vrata da bi odgovarao zbog zavere protiv Otomana. Grčki stakato glasovi mešali su se sa srpskim. Svi ti zvukovi uspinjali su se ka nebu naporedo sa sefardskim, turskim i raspevanim pasažima otomanskog jezika elite obrazovane u Topkapi-saraju.

Bučni prodavci uglas su hvalili začine upečatljivih boja – zelenu kanu i šafran – srebrne čajnike i opijumske lule od lapisa. Nargile od crvenog stakla visile su pod razapetim tendama na trakama od sirove kože. Oštri

miris duvana prožimao je vazduh i mešao se s aromama ribe pržene na maslinovom ulju i belom luku.

Na mejdanu, trgu ispred bazarskog lavirinta šatora i tezgi, engleski trgovac robljem istovarivao je espap. Tri mlade žene – crna, mrka i beloputa – snebivljivo su sišle s magareće zaprege, s okovima na rukama, vezane jedna za drugu.

„Hajde, požurite!“ gundao je njihov gospodar s koknjevskim naglasom. Pregledao je njihovu oskudnu odeću, skinuo im velove i pljunuo na palac da skine prljavštinu s obraza jedne robinje.

Udario ih je pesnicom po zadnjici, da bi se uspravile.

„Hoću osmehe“, prošaptao je. „Osmehujte se ako ne želite da osetite bič Džejmsa R. Riklsa.“

Grupa muškaraca okupila se oko robinja, kezili se i pokazivali na njih. Trljali su međunožja i izmenjivali lascivne napomene na svom jeziku.

Englez je znao da niko od njih neće odrešiti kesu. Pogledom je u gomili znatiželjnika tražio ozbiljne mušterije.

„Da li je ova devica?“ povikao je muškarac u tunici s grimiznim pojasom. Nosio je fini laneni turban.

Trgovac robljem se osmehnuo. Obratio mu se na grlenom turskom, začinjenim veoma lošim francuskim. „Misliš na ovu ovde, na bledoputu lepoticu? Zarobljena je na Hiosu u poslednjoj buni. Još nije spoznala muškarca. Tek što je napunila četrnaest godina. Rađaće jaku decu čvrstih kostiju u tvom haremu. Naslediće njenu lepotu.“

„Želim da je ispitam.“

Tri žene ustuknule su pred muškarcem koji im je odlučno prišao. Uplašeno su zazveckale lancima.

„Pa, samo napred. Videćeš da je netaknuta. Garantujem ti da od moje robe na pijaci nema bolje!“

Muškarac je polako prešao prstima preko devojčinih grudi. Uštinuo je oko bradavica i zagrabio rukom ispod tunike. Pritisnuo je uvo uz njen stomak i stisnuo je za međunožje kao da je krava muzara.

Suze su se kotrljale niz devojčine obraze, ali ćutke je podnosila poniženje.

Muklo je zastenjala.

„Da li si zadovoljan robom?“ oglasio se prodavac. „Opipao si je. Sklanjaj sad ruke. Mogao bi je oštetiti trapavim prstima.“

Noć mladog meseca

Kupac je poslušao trgovca. Uhvatio je devojkicu za obraze.

„Reci joj da otvori usta.“

„Otvori usta, ljubavi. Dobra si ti devojkica.“

Izgleđna mušterija zurila je u devojkicu otvorena usta. Nabrao je nos kad je namirisao njen dah.

„Zubi joj ne valjaju. Mirišu na trulež.“

„Pojela je previše baklava s medom koje Grci toliko vole. Hrani je jogurtom i teraj da žvaće nanu. Odagnaće neprijatan miris.“

Kupac je oklevajući pomirisao robinjina usta.

„Možeš i da joj povadiš zube“, predložio je prodavac. „Nisu joj potrebni za posao koji će obavljati, zar ne?“

Nekolicina radoznalaca se nasmejala.

„Koliko tražiš za nju?“

Trgovac robljem se osmehnulo, a onda mu šapnuo traženu sumu u uvo.

„Šta!“, ciknuo je Turčin. „Za te pare mogu da kupim Čerkeskinju!“

„To je moja cena. Neću odstupiti ni za akću.“

Čovek je pljunuo na tle. „Gubim vreme s tobom, Englezu. Pazariću robove na drugom mestu. Neću dopustiti stranim lopuzama da me pljačkaju.“

Turčin je nestao u gomili.

Mlada Grkinja se tužno osmehnula. Druge devojkice celivale su je po obrazima okupanim suzama. Tiho su je tešile, svaka na svom jeziku.

„Dosta izmotavanja!“, prodrao se trgovac robljem. „Zbilja imaš loše zube, kučko grčka! Koštala si me!“

Devojkice su se ispravile u leđima. Uprle su tužne poglede u sandale. Suze su im tekle niz lica, kapljući po kaldrimi.

Mletački ambasador i ruski diplomata razgovarali su na francuskom šetajući pored širokog plavog Bosfora. Lupkali su po pločniku štapovima ukrašenim slonovačom, birajući najbolje popločani put do bazara.

Venecijanac je podigao okovratnik i gadljivo nabrao lice kad su stigli nadomak pijace robova.

„Prema ovim siroticama odnose se kao prema životinjama na stočnoj pijaci“, reče Rus. „To je gnusno!“

Crna lakirana kočija s grimiznim polumesecom i zvezdom na vratima zakloparala je po kamenim pločama. Kamen je varničio pod konjskim kopitima dok ih je vozar s turbanom odlučno terao kroz gomilu.

Narod je znao da raskošna kočija pripada sultaniji Esmi, najdražoj sestri veličanstvenog sultana Mahmuda II. Brzo su se sklanjali pred njom i samo posmatrali divne crne konje u zlatom optočenoj ormi. Zavesa na kočiji behu navučene, ali su svi znali da sultanija viri kroz njih i osmatra gomilu.

Vozar je povukao dizgine. Istovetni konji propeli su se u dvopregu.

Trgovac robljem začuđeno je raširio oči kad je video kako se mali prozor na kočiji otvara.

Na prozorčiću se pojavila divna bela ruka iscrtana crvenom kanom, a na njoj je blistao rubin veličine prepeličjeg jajeta. Držala je svilenu vrećicu punu zlatnika.

Vozar je uzeo novac i dobacio ga trgovcu robljem.

„Odmah pošalji ove žene u palatu sultanije Esme.“

„U koju palatu?“

„Na Bosforu. Pobrinite se da budu isporučene... neoštećene, ili ću se lično pozabaviti s tobom.“

Trgovac je zadovoljno zacoktao kad je osmotrio vrećicu.

„Naravno, guverneru. Računajte na to. Recite – sultaniji – da joj Džejms R. Rikls uvek stoji na usluzi.“

Prišao je vozaru, zaverenički ga odmerio i pozvao da nagne glavu.

„Da li hoće još koju?“, prošaptao je. „Mogu da nabavim još ovakvih.“

„Sklanjaj se s puta, nevernička svinjo!“, povikao je vozar i pucnuo bičem. Konji su poleteli, ostavljajući Engleza da kašlje u prašini.

„Baš lepo“, reče Rikls, dok je ljutio otresao kaput. „Zna se kuda je krenula!“, tiho je dodao. „Ako ništa drugo, nisam joj prodao jagnje za klanje.“

Poput mladića za kojima traga, pomislio je trgovac robljem, ali se nije usudio da to i kaže.

Niko nije smeo ni da zucne o tome. Kritikovanje sultanove najdraže sestre bio je čin veleizdaje koji se kažnjavao odrubljivanjem glave.

„Traga za mladim hrišćanima da bi ih odvušla u postelju“, povikao je derviš dok mu je pljuvačka curila niz bradu. „Ona je najveća kurva u Carigradu! A Sultan je podvodač koji joj ispunjava sve želje!“

„Umukni, čoveče“, upozorio ga je trgovac robljem. „Hoćeš li da tvoja luda sufijska tintara završi na kocu u Topkapiju? Sultanovi solaci jedva čekaju da te odvedu!“

„Sultan će biti proklet zbog svojih greha! Neće izbeći Alahovu kaznu!“, vikao je derviš.

Englez je ustuknuo kad su solaci stvarno iskočili odnekud, zgrabili i odvukli raspomamljenog sufiju.

„Zašto ne nađe muslimanskog ljubavnika, nekog od svoje sorte?“, prošaptao je mletački diplomata ruskom kolegi. „Sigurno bi, pošto je obrezan, obavio posao na veće sultanijino zadovoljstvo.“

„Očigledno je da niste dugo boravili među Otomanima, prijatelju. Musliman je nedodirljiv. Zaštićen je šerijatom i Kuranom. Ona traga isključivo za kaurima.“

„Muslimani umeju to da rade kao i hrišćani!“

„Suština nije u samom opštenju“, smrknuto će Rus, „već u pogubljenju koje potom sledi.“

Mletački ambasador se okrenuo prema njemu podignutih obrva.

Rus je klimnuo.

„Sirotan jutro dočeka na dnu Bosfora.“

Mletački ambasador se prekrstio i poljubio vrhove prstiju. Pogledom je ispratio crnu kočiju. Odmicala je po drumu koji vodi s bučnog i šarenog carigradskog bazara. Ubrzo se izgubila u oblaku prašine.

Ivanu Stameniću je nakon pogubljenja naređeno da stražari čitavo jutro i popodne ispred carske dvorane za audijencije. Noćna egzekucija ga je dobro izmorila. Odmah zatim mu je naređeno da satima stoji nepokretno. Nije shvatao zašto je raspoređen u palatu umesto na uobičajeno mestu u vrtu gde je čuvao zidine.

Spremao se da pođe na večeru u janičarsku kasarnu na Atmejdanu, kad mu je sultanijin stražar naredio da ne napušta palatu. Saopštio mu je da je te večeri pozvan na audijenciju.

Ivan se izbečio na solaka i brecnuo se na njega:

„Ja sam janičar! Zašto bi njena svetlost trpela zadah vojničkog tela u carskoj dvorani za audijencije? Ja odgovaram njenom bratu, sultanu Mahmudu II. On dobro poznaje i razume vojnika.“

„Poziv ti je uputila sultanija Esma!“, brecnuo se stražar. „Ne misli da je sultanu naročito stalo do tvog ponosa. Ionako te ne ceni mnogo. Zar te nije lišio konjaničkog čina i poslao ovamo?“ Počastio ga je podsmešljivim osmejkom. „Šta je kapikul bez konja?“

Stameniće je s mukom obuzdavao gnev. Još se nije oporavio od gubitka čina i izbacivanja iz konjice, najvećih udaraca koji su ga snašli u životu. Gušio se od gotovo nepodnošljive nepravde i sramote. A opet, rane su sastavni deo vojničkog života. I ove će muški podneti.

Stražar je gnevnim pokretom ruke predao janičara starešini evnuha, koji se po visini mogao meriti s divovskim Stamenićeom. Ustrojeni sluga koraćao je visoko podignute glave, na samouveren i ponosan način dostojan carskih Otomana. Gola koža na rukama bleštala mu je na svetlosti baklji, kao zmiija otrovnica koja je nedavno promenila košuljicu. „Moraš se pripremiti za audijenciju. Ja sam Šafran.“

Doveden je do fontane u dvorištu. Starešina evnuha nadzirao je ritualno pranje, povremeno bi s odobravanjem uzdahnuo, ili bi zaljuljao bakarnu lampu ka preskočenom deliću prljave kože. Tama bi uzmakla kad god bi evnuh usmerio svetlost lampe na janičarevu sve belju kožu. Voda je spirala prljavštinu, koja je završavala na kaldrmi.

Stameniće se ujeo za jezik kad mu je evnuh dodao sunđer i naložio da se ponovo istrlja, jer je, budući odgajen na sultanovom dvoru, znao da je ritualno kupanje obavezno za sve koji ulaze u carske odaje. Ali ljutio se što mora da se kupa pre posete ženi. To je činio samo pre seksa, na šta ga je obavezivao Kuran i prorok Muhamed. Muškarac je kupanjem i obrezivanjem iskazivao poštovanje Alahu, a ne da žene ne bi trpele smrdljivi zadah vojničkog tela i prljavu kožicu. To je bila samo uzgredna posledica verskog propisa.

Obrisao se i osušio finim lanenim peškirom, pa dobacio izgužvani i vlažni ubrus starešini evnuha.

„Da li tvoja gospodarica traži ovaj nivo čistoće od svih muških posetilaca?“, zarežao je Stameniće.

„Zahtevi moje gospodarice te se ne tiču, janičaru. Zauzdaj jezik da ne bi napustio palatu u džaku.“

Janičar je malo posle ponoći konačno uveden u carsku dvoranu za audijenciju. Stotine lampi gorelo je u mračnoj odaji. Sveće s kitnjastog francuskog svećnjaka osvetljavale su šarene pločice i bacale seni po

divanima i jastucima presvučenim mekom svilom i kadifom. Dvorana je bila ogromna, s gipsanim i alabasterskim ukrasima. Štapići od sandalovine iz najudaljenijih delova golemog carstva goreli su prožimajući vazduh prijatnim mirisom.

Starešina evnuha gurnuo je janičara na kolena.

„Pridi sultaniji“, prosiktao je. „Ili ćeš osetiti oštricu mog mača na grlu.“

Puzao je ka njoj. Kolenima je grebao po pirinčanim prostirkama prebačenim preko skupocenih tepiha. To je bilo dugo i ponižavajuće putovanje do divana na kojem je ležarkila sultanija. Podigla je glavu s jastuka da bi ga bolje videla.

Moglo se i na prvi pogled reći da je sestra Mahmuda II. Od hrišćanske majke nasledila je visoke jagodice i crvenu kosu, a orlovski nos bio je prepoznatljivo otomansko obeležje. Nasledila ga je od oca sultana Abdulhamida i njegovih predaka. U varljivoj svetlosti sveća izgledalo je da ima crne oči, iako su bile tamnobraon ili boje mahagonija. Providna koža ispod njih otkrivala je plave seni, nepogrešive znake umora i bolesti.

Podigla je bradu kad se naklonio toliko duboko da je glavom dotakao pod. Mirisao je na limunovu vodicu i oznojena stopala.

„Ustani, janičaru!“

Govorila je tiho ali zapovednički. I pored toga zvučala je ženstveno. Dvadeset godina proveo je među ratnicima i retko kad je imao prilike da čuje ženski glas.

Oslonio se na pete i podigao, ne odvajajući pogled s poda. Sultanija je sigurno bila impresionirana njegovom visinom kad se nadvio nad njom, ali to ničim nije pokazala.

„Reci mi. Da li si sinoć... ubio čoveka?“

Stameniće je pogledao u oči.

„Učinio sam to, sultanijo. U potpunosti sam ispunio vaše naređenje. Mrtav je.“

Duboko je uzdahnula. Gledala je negde mimo njega, ka senkama neuznemirenim svetlošću lampi.

„Šta je nevernik rekao?“, konačno je prošaptala.

Nevernik malo sutra, pomislio je. Namirisao je vonj ženskog tela ispod mirisa sandalovine i limunovog ulja. Digao mu se uprkos opasnosti što pred sobom ima sultanovu sestru.

Prostitutke su u godinama posle obrezivanja bile jedine žene koje je viđao bez vela. Njegovo telo sledilo je uslovni refleks.

Prokleo je sve otomanske sultane sve do Mehmeda Osvajača, zbog pobune svog tela. Razgovor sa ženom bez vela, odevenom samo u tuniku od tanke gaze, sigurno je protivno šerijatu, svetom islamskom zakoniku obaveznom za sve, pa i za pripadnike sultanove porodice.

„Odgovaraj kad te pitam! Šta je nevernik rekao pre smrti?“ Dok je govorila, dojka joj se tresla pod tankim platnom.

Progovorio je pogleda uprtog u podni mozaikom. Nije se usuđivao da podigne glavu, iz straha da ne zamuca. Pomislio je na morsku vodu na prstima i na znak krsta koji je opisao na zatvorenikovom čelu kad je počeo priču. Nije mogao da shvati spontani gest koji je izveo trenutak pre no što je neznancu slomio vrat.

Zarekao se da nikom neće govoriti o tome. Podario je tu milost osuđeniku na smrt koji je uspeo da sazna njegovo hrišćansko ime.

„Rekao je malo toga, vaša svetlosti. Samo nekoliko latinskih reči. Verovatno je ponudio dušu kaurskom bogu.“

Opisivao je nezanimljivo pogubljenje i stoičkog zatvorenika, škrtog na rečima. Usklađivao je priču sa šarama na podnom mozaiku i geometrijskim figurama na tepisima. *Budi jednostavan, ali savršeno skladan*, govorio je sebi. Nije se usuđivao da pogleda sultaniju u oči. Tkao je savršenu elegantnu priču, u kojoj je svaka nit imala svoje mesto.

„Da li si siguran da si mi sve rekao?“ Sumnjičavo ga je posmatrala. Evnusi i janičari koji štite njenu palatu nastupali su mnogo snishodljivije od ovog diva.

Gorostasni vojnik je promenio položaj na hladnom podu. Pitao se kako palata uspeva da se izbori s okrutnom vrelinom leta i patnjom ovog sveta.

„Pogledaj me, janičaru!“ naredila je sultanija, da bi tamnim očima prodrla što dublje u njegovu dušu. „Prenesi mi utopljenikove poslednje reči.“

Oklevajući je podigao pogled. Organ mu se ponovo nakostrešio ispod tunike. Prokleo je telesne nagone i prkosno pogledao sultaniju.

Ima smrtonosan pogled, pomislio je Ivan Stamenić, svestan lepote njenih crta. *Otomanska kurva tera me da klečim pred njom i pokušava da me zastraši podražavanjem muškog autoriteta! Nisam jedan od hrišćanskih dečaka za jednu noć, već janičar s pravima garantovanim svetim*